

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

Akha's Embroidery Designs: A Case Study of the Akha Ethnic Group at Huay Pong Village, Mae Taeng District, Chiang Mai Province

ลวดลายผ้าปักอาข่า : กรณีศึกษาบ้านอาข่าห้วยโป่ง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

จินตนา อินภักดี¹

ABSTRACT

The objectives of this qualitative research were to examine embroidery designs of the Akha ethnic group at Huay Pong Village, Mae Taeng District, Chiang Mai Province, and to collect and categorize the designs to facilitate product development of the designs. Thirty informants were purposively selected for interviewing about embroidery designs. The village headman, religious leader, villagers and participants by purposive selection to give the data of Akha's embroidery designs.

The research instruments were a semi-structured interview for individual in-depth interviews, pictures of sample designs, observations while inquiring, and records of still pictures. The data were analyzed descriptively and the embroidery designs were categorized in groups. It was found from the study findings that the ethnic designs have been passed down from generation to generation.

The embroidery is produced for domestic use, not for sale, because it is a

labor intensive, projects take a long time to complete. Most of the designs are inspired by nature, such as butterflies, birds, mountains, flowers, and trees. The design unique to the ethnic group is butterfly (Alumela), which requires embroidery and stitch techniques. Another design using the embroidery technique is in the form of crosses. Embroidery materials include small-sized knitting wool, synthetic threads, and colored cloth for decoration. Red is the main color for embroidery. The designs are categorized into three groups: basic, traditional and applied designs.

Keywords : Akha Hilltribe, Embroidery Design, Ethnic Group

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา ลวดลายผ้าปักอาข่าในพื้นที่บ้านอาข่าห้วยโป่ง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ 2) รวบรวมลายผ้าปักอาข่าให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ง่ายต่อการนำลวดลายไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Selection) สัมภาษณ์เฉพาะผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลวดลายผ้าปักอาข่าจำนวน 30 คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนาชาวบ้าน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเลือกแบบเจาะจงเฉพาะผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลวดลายผ้าปักอาข่าได้

จินตนา อินภักดี สังกัด ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่, เบอร์โทรศัพท์ 087-7878861, e-mail : chinny59@gmail.com

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ในการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล ตัวอย่างภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล กระบวนการสังเกตการณ์ประกอบการซักถาม และการบันทึกภาพนิ่ง นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า ชาวอาข่าได้รับการสืบทอดวิธีการปักผ้ามาจากบรรพบุรุษ โดยปักผ้าเพื่อสวมใส่เอง เนื่องจากปักผ้าเป็นงานฝีมือต้องใช้เวลาในการปักนาน จึงไม่นิยมปักเพื่อจำหน่าย โดยจินตนาการลายปักมาจากธรรมชาติที่อยู่รอบตัว เช่น ผีเสื้อ นก ภูเขา ดอกไม้ และต้นไม้ เป็นต้น ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของผ้าปักอาข่า ได้แก่ ลายผีเสื้อ (ลายอาลูเหม่งล่า) ซึ่งใช้เทคนิคการปักและการสอยส่วนลายปักอื่น ๆ ที่ใช้เทคนิคการปักลักษณะไขว้เป็นรูปกากบาท วัสดุที่ใช้ในการปักได้แก่ ไหมพรมเส้นเล็ก ด้ายไหม และผ้าสีสำหรับแต่งลาย นิยมใช้สีแดงในการปัก สำหรับการจัดหมวดหมู่ลวดลายปักแบ่งได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ ลายพื้นฐาน ลายดั้งเดิม และลายประยุกต์

คำสำคัญ : ลวดลายผ้าปัก, ชาวเขาเผ่าอาข่า, กลุ่มชาติพันธุ์

บทนำ

อาข่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม อันเป็นวัฒนธรรมที่ใช้การดำเนินชีวิตประจำวัน (เบญจวรรณ วงศ์คำ, 2546) ซึ่งชาวเขาเผ่าอาข่ามีประชากรมากเป็นลำดับที่ 4 ของประชากรชาวเขาในประเทศไทย (กรมประชาสัมพันธ์, 2543) ในประเทศไทยมีชาวเขาเผ่าอาข่า 8 กลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มมีการแต่งกายที่แตกต่างกัน แต่ลวดลายการปักผ้ามี

ความคล้ายคลึงกัน บางลวดลายมีชื่อเรียกเหมือนกันอีกด้วย หมู่บ้านอาข่าห้วยโป่ง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นกลุ่มลอมมีอาข่าที่อพยพมาจากจังหวัดเชียงราย ชุดแต่งกายประจำเผ่านิยมตกแต่งด้วยลวดลายปักที่ละเอียด ประณีต ไม่เหมือนใคร เป็นชิ้นงานที่ต้องใช้เวลาและความอดทนสูง (ชีสแมน แน่นหนา, 2533) ด้วยเหตุนี้ทำให้ลวดลายผ้าปักอาข่าไม่ค่อยถูกนำมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอเท่าที่ควร นอกจากนี้ยังพบว่าลวดลายผ้าปักอาข่ามีชื่อเรียกเฉพาะเป็นภาษาอาข่า ทำให้คนทั่วไปที่สนใจลวดลายผ้าปักอาข่าเรียกชื่อลายได้ยาก หรือแม้แต่เยาวชนรุ่นหลังของชาวอาข่าเอง ยังเรียกชื่อลวดลายผ้าปักของตนเองไม่ถูกต้อง จึงทำให้ไม่รู้จักลวดลายผ้าปักอาข่า ดังนั้นงานวิจัยครั้งนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาและรวบรวมลวดลายผ้าปักอาข่าในพื้นที่บ้านอาข่าห้วยโป่ง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นหมวดหมู่ และมีภาษาไทยกำกับในลายนั้น ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการนำลวดลายไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และอนุรักษ์ลวดลายผ้าปักอาข่า ไม่ให้เสื่อมสลายไปตามสภาพสังคมและกาลเวลา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลวดลายผ้าปักอาข่าในพื้นที่บ้านอาข่าห้วยโป่ง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อรวบรวมลายผ้าปักอาข่าให้เป็นหมวดหมู่ให้ง่ายต่อการนำลวดลายไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผ้าปักอาข่า

ซิสแมน แน่นหนา (2533) ได้กล่าวไว้ว่าอาข่าทอผ้าด้วยกี่ที่ตีพิมพ์เป็นเครื่องมือหลัก และเส้นฝ้ายเป็นอุปกรณ์สำคัญ ทั้งเส้นฝ้ายในพิมพ์ และปั่นฝ้ายพันรอบไม้เพื่อใส่ไว้ในกระสวยสำหรับทอผ้า เสื้อ กระโปรง หมวก และผ้าผืนเล็กที่คลุมด้านหลังกระโปรงคือเส้นฝ้ายที่ผ่านการย้อมสี และทอเป็นผ้าผืนยาว ก่อนจะนำมาตัด และเย็บด้วยมือเป็นเครื่องแต่งกาย และปักลวดลายลงบนผืนผ้า เพื่อสื่อเอกลักษณ์ของชนเผ่า รอยยิ้มจากดวงตา ความเอาใจใส่จากนิ้วมือผ่านเส้นฝ้ายสีขาว สื่อความภูมิใจในภูมิปัญญาของอาข่า ลวดลายผ้าแต่ละลวดลายที่เกิดจากนิ้วมือสัมผัสเข็ม และเส้นด้ายนั้น ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ลวดลายที่มี ชื่อเรียกต่างๆ เท่านั้น หากแต่รวบรวมไว้ซึ่งคุณค่าทางจิตใจ และศักดิ์ศรีของความเป็นชนเผ่าแต่ละชาติพันธุ์ ที่แสดงความหมายของสิ่งที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดผ่านงานศิลปหัตถกรรม

ลักษณะการแต่งกายของชนเผ่าอาข่า

ผู้หญิงชนเผ่าอาข่าเมื่อแต่งตัวครบเครื่องนั้นมีความสวยงามเป็นอย่างมาก ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า ส่วนเครื่องแต่งกายของผู้ชายชนเผ่าอาข่า จะไม่เยอะเท้าของผู้หญิง แต่ก็มีความเฉียบและเรียบ อาข่าใช้ผ้าฝ้ายทอเนื้อแน่น ย้อมเป็นสีน้ำเงินเข้มเกือบดำ ซึ่งแต่ก่อนนี้จะปลูกฝ้ายมาปั่นใช้เอง ปัจจุบันซื้อฝ้ายดิบจากคนไทยนำมาอัดเป็นก้อนใหญ่ยาว 20 เซนติเมตร บรรจุในปล้องหรือกล่องไม้ไผ่ เวลากรอด้วยผู้หญิงจะผูกกล่องฝ้ายไว้กับเขว เกี่ยวใยเข้ากับตะขอก ซึ่งเกาะไว้กับต้นขาแล้ว ปั่นอย่างรวดเร็วออกมาเป็นฝ้ายหนา และเหนียวหนาน ผู้หญิงชาวอาข่าถูกสอนให้ปั่นด้ายตั้งแต่

อายุ 6-7 ขวบ เพราะมารดาคนเดียวปั่นด้ายไม่ทัน มาทอผ้าให้ใช้กันทั้งครอบครัว ผู้หญิงชนเผ่าอาข่าทอด้วยปั่นด้ายกันตลอดเวลาที่มีเวลาว่างจากงานอื่น เช่น ระหว่างเดินทางไปไร่ ขณะแบกฟืน หรือหอบน้ำ จนกระทั่งขณะที่นั่งผิงไฟอยู่ในบ้าน ยามค่ำ สาวชนเผ่าอาข่ามักแข่งขันกันว่า ใครจะปั่นด้ายได้มากที่สุดในแต่ละวัน นำไปทอผ้าเนื้อแน่นหน้ากว้าง 17-20 เซนติเมตร จากนั้นก็นำไปย้อมคราม ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์บ้าน ใช้เวลาย้อมรวมเดือนจึงจะได้สีน้ำเงินเข้มที่ต้องการ เพราะต้องย้อมซ้ำแล้วซ้ำอีกทุกวัน (มูลนิธิกระจกเงา, 2557)

ทัศนคติต่อการผลิตงานฝีมือเชิงวัฒนธรรม

จากการศึกษางานวิจัยของ พัชรา ต้นติประภา และคณะ (2550) พบว่า ปัจจุบันชาวอาข่าไม่ทอผ้าใส่เองแล้ว เนื่องจากเห็นว่าทำยากและเสียเวลา ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำไร่ ทำสวน และไปรับจ้างทำงานจึงไม่มีเวลาทำทอผ้า และตัดเย็บเสื้อผ้าเอง อีกเหตุผลหนึ่งคือเสื้อผ้าที่ซื้อมีราคาถูกกว่าผลิตใช้เอง การปักลวดลาย บางครั้งก็ปักเอง บ้างก็ซื้อลายที่ปักสำเร็จมาใช้ และตกแต่งวัสดุอื่น ๆ เพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความสวยงาม

แนวคิดทางทุนวัฒนธรรม

ทุนทางวัฒนธรรมหมายถึงมรดกทางศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ภาษาวรรณกรรม เอกสาร โบราณ จดหมายเหตุ ศิลปะการแสดง และงานศิลปกรรมต่าง ๆ ล้วนเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สั่งสมและสร้างสรรค์ไว้จนสืบทอดมาเป็นมรดกวัฒนธรรมให้แก่อนุชนได้นำมาศึกษาเรียนรู้และซาบซึ้ง

ในสุนทรียภาพแห่งความงดงามของเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทยอย่างไม่ขาดสาย กล่าวได้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมของชาตินับเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมหาศาล ดังนั้นการธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ให้อยู่อย่างยั่งยืนควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ โดยคำนึงถึงปัจจัยอันเป็นประโยชน์ที่ชุมชนและประชาชนจะได้รับอย่างเต็มที่ทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) กล่าวถึง การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานการผลิต และการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ภายใต้หลักการพัฒนาพื้นที่ภารกิจและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมไทย อันจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (กองบรรณาธิการและสำนักมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2555)

การกลมกลืนทางวัฒนธรรม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) ความกลมกลืนทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาในแบบแผนวัฒนธรรมเดิมของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย จนเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม และนำไปสู่การผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรมและความเป็นอยู่

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิมลลิริ เบียงกา (2556) ได้ศึกษาความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อรูปแบบเสื้อผ้าชุดลำลองสตรีที่ตัดเย็บโดยใช้ผ้าปักชาวเขาเผ่าอาข่า ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ในด้านรูปแบบเสื้อผ้าชุดลำลองสตรีที่จัดแสดงสามารถสวมใส่

ได้จริง ผ้าปักชาวเขาเผ่าอาข่าสามารถออกแบบเป็นเสื้อผ้าชุดลำลองสตรีมีความเหมาะสมที่อยู่ในช่วง อายุ 18-26 ปีได้ รูปแบบ เนื้อผ้า โทนสี เข้ากันได้ลงตัวกันอย่างพอดี นอกจากนี้ผู้บริโภคให้ข้อเสนอว่าควรนำผ้าปักชาวเขาเข้ามาออกแบบเป็นชุดทำงาน และชุดเสื้อสูท เป็นต้น

พัชรา ตันติประภา และคณะ (2550) ได้ศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นและการตลาด ในพื้นที่โครงการหลวง : กรณีศึกษาหัตถกรรมผ้ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสะโงะและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสะโงะหนองเขียว ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสะโงะ ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้แก่ ผ้าปักและมีการนำมาแปรรูปเป็นย้อม เสื้อ กลุ่มมีทัศนคติต่อการผลิตหัตถกรรมว่าการทอผ้าและการปักผ้าเสียเวลา จึงนิยมซื้อผลิตภัณฑ์จากแหล่งผลิตอื่นมาใช้ และใช้เวลาในการประกอบอาชีพการเกษตรและการรับจ้างทำงานต่าง ๆ ผู้ผลิตส่วนใหญ่มีฝีมือในระดับปานกลาง งานหัตถกรรมมีการสืบทอดกันมาและมีการประยุกต์เปลี่ยนไป นอกจากนี้ยังพบว่าไม่มีเรื่องความเป็นมาของงานหัตถกรรม ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสะโงะหนองเขียวผลิตผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้แก่ เข็มขัด สร้อยข้อมือ สร้อยข้อเท้า สร้อยคอ กระเป๋า ยาม หมวก และเสื้อ มีทัศนคติว่าการผลิตหัตถกรรมเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างรายได้ แต่ชอบงานที่ไม่ยุ่งยาก จากเหตุผลข้างต้นนี้ทำให้มีโอกาสน้อยในการผลิตผลิตภัณฑ์หัตถกรรมประเภทผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าสู่ตลาดบน โดยได้เสนอแนะให้หน่วยงานสนับสนุนให้กลุ่มชาติพันธุ์คันทรวรรวมเรื่องราวเชิง

วัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อใช้ประกอบในการนำเสนอขายสินค้า

อุทัย ปัญญาโกญ (2547) ได้ทำการศึกษาการนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมอาข่า ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมอาข่าที่มีต่อเยาวชนอาข่ามี 8 ประการ คือ 1) เป็นภูมิปัญญาเพื่อพึ่งตนเองและการดำรงชีพที่เหมาะสม 2) สร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชน และการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนวัฒนธรรมอาข่า 3) เป็นกรอบควบคุมความประพฤติ ผ่านจารีตประเพณี ค่านิยมของเผ่า 4) ช่วยปรับระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ 5) เสริมทักษะการเรียนรู้ เป็นฐานการเรียนรู้เรื่องอื่น ๆ 6) เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์นันทนาการ ผ่อนคลาย พัฒนาการสังคม จิตใจ 7) เป็นความสามารถในการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพสังคม 8) เกิดความรัก ภูมิใจตนเอง และเผ่าพันธุ์ วิธีการเรียนรู้เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมอาข่าในวิถีเดิมพบว่า เป็นการเรียนรู้ที่สอดแทรกอยู่ในวิถีการทำมาหากินและความเชื่อ มุ่งเน้นให้จำ ปฏิบัติเลียนแบบได้ เพื่อจะถ่ายทอดสอนคนรุ่นต่อไปได้ วิธีการเรียนรู้ในวิถีเดิมไม่มีการจัดการให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า ผ้าปักอาข่ามีการนำลวดลายไปใช้เฉพาะกลุ่มของอาข่า จึงทำให้สินค้าและหัตถกรรมที่ผลิตจากผ้าอาข่าไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และในขณะเดียวกันชาวอาข่าเองก็มีความคิดว่า การปักผ้าใช้เวลาทำให้เสียเวลาในการปัก จึงซื้อผลิตภัณฑ์จากแหล่งอื่นมาใช้ ด้วยเหตุนี้ทำให้ชาวอาข่าไม่ได้ถ่ายทอดวิธีการปักผ้าให้กับคนรุ่นหลังอย่างเต็มที่ ซึ่งการสืบทอดวัฒนธรรมของชาวอาข่าใน

วิถีเดิมคือเป็นการเรียนรู้ที่สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิต มุ่งเน้นให้จดจำในสิ่งที่ปฏิบัติ หากมีการศึกษาลวดลายและรวบรวมลวดลายผ้าปักอาข่าไว้เป็นหมวดหมู่ได้ จะทำให้ชาวอาข่าหรือผู้ที่สนใจสามารถนำลวดลายผ้าปักอาข่าไปใช้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น นำมาออกแบบเป็นชุดทำงาน ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก เป็นต้น

วิธีการศึกษา

การศึกษาลวดลายผ้าปักอาข่าในพื้นที่บ้านอาข่าห้วยโป่ง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเริ่มต้นจากการสำรวจลวดลายของผ้าปักอาข่าในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งจากเอกสารและสภาพพื้นที่จริง รวมถึงการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์จาก ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนา ชาวบ้าน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 30 คน โดยใช้วิธีการเลือกสุ่มแบบเจาะจง เฉพาะผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลวดลายผ้าปักอาข่าได้ การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ในการสัมภาษณ์เชิงลึกกรายบุคคล ตัวอย่างรูปในการเก็บรวบรวมข้อมูล กระบวนการสังเกตการณ์ ประกอบการซักถาม การจดบันทึก และการบันทึกภาพนิ่ง เกี่ยวกับลักษณะลวดลายผ้าปักอาข่า เพื่อทราบถึงลวดลายผ้าปักอาข่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ด้วยการสัมภาษณ์เฉพาะผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลวดลายผ้าปักอาข่าได้

หลังจากรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูล แบบสามเส้า(Triangulation) ด้วยการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน ประกอบด้วยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสังเกต เป็นต้น โดยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล 3 ประเภทได้แก่

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล จะเน้นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่าง ๆ ว่ามีความเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งถ้าทุกแหล่งข้อมูลพบว่าได้ข้อค้นพบมาเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มา มีความถูกต้อง

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย จะเน้นการตรวจสอบจากผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ว่าได้ข้อค้นพบที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งถ้าผู้วิจัยพบข้อค้นพบที่ได้มา มีความเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มา มีความถูกต้อง กรณีที่มีข้อมูลไม่ตรงกัน ก็จะตรวจสอบว่า ข้อมูลไม่ตรงกันสืบเนื่องมาจากอะไร เพื่อทำความเข้าใจตรงกันถึงข้อมูลที่ถูกต้องมากที่สุด

3) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการ เป็นการเก็บข้อมูลที่หลากหลายวิธี ทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก รายบุคคล การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการจัดสนทนากลุ่มเพื่อตรวจสอบยืนยันข้อมูล นอกจากนี้ยังได้ตรวจสอบกับเอกสารที่มีผู้ศึกษาในประเด็นเดียวกันมาก่อน เพื่อให้ได้ผลการวิจัยจนนำไปสู่การจัดหมวดหมู่ของผลวิจัย

ผลการดำเนินงาน

ลดรายจ่ายค่าปักอาชา

การปักผ้าของชาวอาชาได้จินตนาการลายมาจากวิถีชีวิตประจำวันของตนเอง และอีกส่วนหนึ่งได้รับการถ่ายทอดวิธีการปักผ้ามาจากบรรพบุรุษ ชาวอาชาส่วนใหญ่จะปักผ้าเพื่อสวมใส่เอง (หล่อไขว่ อาซ่อง, 2558) เนื่องจากการปักผ้าเป็นงานฝีมือต้องใช้เวลาในการปักนาน ลายปักมีความละเอียด ประณีต (ซิสแมน แน่นหนา, 2533) จึงทำให้มีราคาแพง ผู้หญิงจะปักเสื้อผ้าให้คนในครอบครัวและปักเพื่อสวมใส่เอง ชาวอาชาให้ความสำคัญกับชุดประจำเผ่า ประกอบไปด้วย เสื้อ

กระโปรง/กางเกง ผ้ารัดน่อง เข็มเข็ด และหมวก ซึ่งหมวกจะนิยมใช้เพียงใบเดียวตลอดชั่วชีวิต โดยเฉพาะหมวกที่ทำมาจากเครื่องเงินแท้ ซึ่งมีราคาแพงและไม่สามารถประเมินราคาได้ ส่วนเสื้อประจำเผ่า นั้น ชาวอาชาจะมีประมาณ 2-3 ตัวต่อคน (มาลีสา มอโປຶ້ງ, 2558) ผู้หญิงชนเผ่าอาชามีแต่งตัวครบสมบูรณ์ มีความสวยงามเป็นอย่างมาก ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า ดังภาพที่ 1 (มูลนิธิกระเจี๊ยบ, 2557) แต่แต่ละปีจะมีการซ่อมแซมชุด และปักลดลายเพิ่มให้มีความสวยงาม หากใครที่มีความขยัน จะตัดเย็บเสื้อและปักลดลายขึ้นมาใหม่ นอกจากนี้ยังมีชาวอาชางานบางส่วนคิดว่า การปักเสื้อผ้าใส่เองทำให้เสียเวลา เนื่องจากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำไร่ ทำสวน จึงไม่มีเวลาปัก อีกเหตุผลหนึ่งคือ เสื้อผ้าที่ซื้อมีราคาสูงกว่าเย็บเอง จึงซื้อลายที่ปักสำเร็จมาใช้ และตกแต่งวัสดุอื่น ๆ เพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความสวยงาม (พัชรา ตันติประภา และคณะ, 2550)

เมื่อเสียชีวิตลง ชาวอาชาจะมอบชุดประจำเผ่าไว้ให้เป็นมรดกตกทอดแก่ลูกหลาน เนื่องจากมีความคิดว่าชุดประจำเผ่ามีราคาและมีค่ามหาศาลไม่สามารถประเมินค่าเป็นเงินทองได้ อีกประการหนึ่งชาวอาชาไม่มีที่ไร่นามากพอที่จะยกให้ลูกหลาน จึงให้ชุดประจำเผ่าไว้เป็นมรดก ผ้าปักลดลายอาชาเป็นทุนทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่บรรพบุรุษอาชาได้สั่งสมและสร้างสรรค์ไว้จนสืบทอดมาเป็นมรดกวัฒนธรรมให้แก่อนุชนได้นำมาศึกษาเรียนรู้ ซึ่งการธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างยั่งยืนควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ โดยคำนึงถึงปัจจัยอันเป็นประโยชน์ที่ชุมชนและประชาชนจะได้รับอย่างเต็มที่ทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ (กองบรรณาธิการและ

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

สำนักมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2555)

ภาพที่ 1 ชุดแต่งกายประจำเผ่าของกลุ่มลอมมี้อาฮา

ลวดลายผ้าปักอาฮาส่วนใหญ่จะปักเป็นรูปเรขาคณิต เช่น รูปสามเหลี่ยม และสี่เหลี่ยม ส่วนลวดลายธรรมชาติได้จินตนาการมาจากสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว เช่น ฝึเสื่อ นก กุเขาดอกไม้ และต้นไม้ เป็นต้น ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอาฮา ได้แก่ ลายฝึเสื่อ (ลายอาลูเหม่งล่า) ซึ่งลายนี้ชาวอาฮาทุกกลุ่มนำมาใช้ในการปักตกแต่งเสื้อผ้า สันนิษฐานว่าลายนี้ได้จินตนาการมาจากฝึเสื่อที่พบเห็นขณะที่เดินทางไปทำไร่ ทำสวน นำมาประยุกต์เป็นลวดลายในการปัก โดยนำลวดลายมาตกแต่งที่ผ้ารัดน่อง เพราะเป็นผ้าขนาดเล็ก ใช้เวลาในการปักเร็วกว่าตัวเสื่อ

ปัจจุบันลวดลายผ้าปักอาฮาในเปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจากได้นำลวดลายผ้าปักของเผ่าอื่นมาปักผสมผสานกับลวดลายของอาฮาเพื่อตกแต่งบนเสื้อผ้า เช่น ลวดลายผ้าปักของชาวเขาเผ่าม้ง นอกจากนี้ยังพบว่าชาว อาฮาได้เลียนแบบลวดลายการปักของอาฮากลุ่มอื่น ๆ ด้วย เช่น กลุ่มลอมป้ออาฮา กลุ่มอุโละอาฮา เป็นต้น (ดังภาพที่ 2) ผู้วิจัยวิเคราะห์ที่ได้ว่าสาเหตุของการนำลวดลายอื่นมาปักร่วม สืบเนื่องจาก

สังคมปัจจุบันมีการกลมกลืนทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาในแบบแผนวัฒนธรรมเดิมของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย จนเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม และนำไปสู่การผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536)

วัสดุที่ใช้ในการปักได้แก่ ไหมพรมเส้นเล็ก ด้ายโทเร ผ้าสีสำหรับตัดตกแต่งกลุ่มลายอาลูเหม่งล่า และผ้าพื้นสีดำสำหรับปักลาย สีนามาปักฝ้านิยมใช้สีแดง เนื่องจากในอดีตชาวอาฮาได้รับวัฒนธรรมมาจากประเทศจีน และสีแดงเป็นสีมงคลที่แสดงถึงความสว่างไสว และเป็นสีที่ข่มความชั่วร้ายทั่วไปไม่ให้เข้ามาใกล้

ภาพที่ 2 การผสมผสานลวดลายปัก

การจัดหมวดหมู่ลวดลายปัก

การวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งลวดลายผ้าปักของชาวอาฮาออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ลายพื้นฐาน ลายดั้งเดิม และลายประยุกต์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ลายพื้นฐาน เป็นลายสำหรับผู้ฝึกหัดปักผ้า ขึ้นต้นซึ่งสตรีอาฮาทุกคนต้องเรียนรู้วิธีการปักผ้า โดยเริ่มฝึกให้แก่เด็กที่สามารถฝึกได้ หรือมีอายุระหว่าง 7-10 ปี ลายพื้นฐานได้แก่

- 1) ลายเส้นตรง (ค้องเถ)
- 2) ลายกากบาท (กุยะยะเตอะ)
- 3) ลายกางปลา (กุยะ)
- 4) ลายซิกแซก (ผ้าอี่เมียจอ)
- 5) ลายซิกแซก (อาคือเซอพู) ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 กลุ่มลายพื้นฐาน

2. ลายดั้งเดิม ได้แก่ กลุ่มลายอาลูเหม่งล้า (ผีเสื้อ) กลุ่มลายจากธรรมชาติ และกลุ่มลายเรขาคณิต ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 กลุ่มลายอาลูเหม่งล้า เป็นการปักผ้าที่มีลักษณะเฉพาะคือนำผ้าสี (ผ้าโทเร) ตัดเป็นรูปให้มีลักษณะตามลายที่ต้องการปัก แล้วนำผ้าไปวางทาบนผ้าพื้นที่ต้องการปักลายแล้วสอยยึดด้วยตะเข็บมือ โดยใช้ไหมพรมปิดทับเส้นรอยตะเข็บและสอยตรึงให้แน่น ลวดลายของกลุ่มลายอาลูเหม่งล้า ได้แก่ 1) ลายปักผีเสื้อ (ละฉ่อง) 2) ลายปักผีเสื้อข้างเดียว (ละเก่) และ 3) ลายหนดผีเสื้อ (อาลูเหม่งล้าล้าไอ้ะ) ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 กลุ่มลายอาลูเหม่งล้า

2.2 กลุ่มลายปักไขว้ที่ได้จากธรรมชาติ สันนิษฐาน ว่ากลุ่มลายเหล่านี้ ผู้ปักได้จินตนาการมาจากธรรมชาติที่อยู่รอบตัว ได้แก่ ภูเขา ต้นไม้ ดอกไม้ เป็นต้น โดยปักลงบนผ้าที่ต้องการใช้มีลวดลาย ซึ่งวิธีการปักลักษณะนี้ใช้เทคนิคการปักเช่นเดียวกับการปักครอสติช ได้แก่ 1) ลายภูเขา (หมี่เบอะลาฉิ่ง) 2) ลายหนดผีเสื้อแบบปัก (อาลูเหม่งล้า ล้าไอ้ะ) 3) ลายดอกดาวเรือง (อะเพียะ -เพียะเย้อะ) ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 กลุ่มลายปักไขว้ที่ได้จากธรรมชาติ

2.3 กลุ่มลายปักไขว้รูปทรงเรขาคณิต เช่น รูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยม และรูปวงรี เป็นต้น นำมาปักให้เกิดลวดลาย โดยการปักลักษณะนี้ใช้เทคนิคการปักเช่นเดียวกับการปักครอสติช ได้แก่ 1) ลายสามเหลี่ยมชนกัน (โจ้วเย้อะ) 2) ลายสามเหลี่ยม (ผะเต้อะ) ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 กลุ่มลายปักไขว้รูปทรงเรขาคณิต

3. ลายประยุกต์ เป็นลวดลายที่ผสมผสานระหว่างลวดลายเดิมและลายใหม่ที่พัฒนาขึ้นมาจากสิ่ง ที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน และยังคงใช้เทคนิคการปักเช่นเดียวกับการปักครอสติช ได้แก่ 1) ลายสามเหลี่ยมใบพัด (ผะเต้อะ) 2) ลายดอกไม้ (อาแย้ะ) 3) ลายลูกศร (กาเม็ยอูดู) 4) ลายรอยเท้าสุนัข (อาคือเฝียะยะ) 5) ลายใบเฟิร์น (ดับเปี้ยะอับผา) 6) ลายก้นกบ (ผะเต้อะเม็ยจอ) 7) ลายหัวใจ (หนึ่งมา) 8) ลายหมวกผู้ชายอาซ่า (อูฉ่อง) 9) ลายตะขาบ (ยะหม่าจีชะ) 10) ลายต้นไม้ (อาโป้ะ) 11) ลายเกสรดอกไม้ (อาเหยะอูดู) 12) ลายดาว (อาเก้อ) ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 ลายประยุกต์

ลวดลายผ้าปักอาข่าสามารถนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้หลายหลาย เช่น ที่รองแก้ว ที่รองจาน โคมไฟ ผ้าปูโต๊ะ ผ้า màn ปกหนังสือ และเนคไท ฯลฯ นอกจากนี้ยังสามารถนำลวดลายผ้าปักอาข่ามาแบบออกและตกแต่งชุดจำลองสตรีได้อีกด้วย (วิมลสิริ เบียงกา, 2556) คุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมอาข่าก่อให้เกิดความรักภูมิใจในตนเองและเผ่าพันธุ์ ซึ่งการเรียนรู้วัฒนธรรมอาข่า นั้นได้สอดแทรกอยู่ในวิธีการทำมาหากินและความเชื่อ มุ่งเน้นให้จำ ปฏิบัติเลียนแบบได้ เพื่อจะถ่ายทอดสอนคนรุ่นต่อไปได้ (อุทัย ปัญญาภิญโญ, 2547).

สรุปผล

วัฒนธรรมการปักผ้าของชาวอาข่า ได้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งมีวิธีการปักที่ละเอียด ประณีต พิถีพิถัน และใช้เวลาในการปักนาน ดังนั้นชาวอาข่าจึงให้ความสำคัญกับเสื้อผ้าที่ปักตกแต่งด้วยลวดลายอาข่า ดังเช่นชุดประจำเผ่า ผ้ารัดน่อง เข็มขัด เป็นต้น โดยถือ

ว่าชุดประจำเผ่าเป็นสมบัติที่มีค่ามหาศาล บางคนเมื่อเสียชีวิตลง จึงยกให้เป็นมรดกตกทอดสู่รุ่นลูกหลานต่อไป โดยวิธีการปักลวดลายใช้เทคนิคการปักลักษณะไขว้ หรือกากบาท เช่นเดียวกับวิธีการปักโครสติช ยกเว้นกลุ่มลายอาลูเหมงล่า ซึ่งเป็นลวดลายดั้งเดิม ใช้เทคนิคการปักตกแต่งด้วยผ้าต่างสี ปิดทับเส้นตะเข็บด้วยเส้นไหมพรม แล้วใช้วิธีการสอยเพื่อยึดติดให้เป็นลวดลาย ลายที่ปักส่วนใหญ่ได้จินตนาการจากสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว แล้วถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของการปัก ใส่สีสันให้มีความสดใส ส่วนใหญ่นิยมปักบนผ้าพื้นสีดำ เนื่องจากอาชีพส่วนใหญ่ของชาวอาข่าคือการเกษตร หากใช้ผ้าสีอื่นอาจทำให้เสื้อผ้าเปื้อนได้ และสีที่นำมาปักลวดลายบนผ้า นิยมใช้สีแดง เพื่อเน้นให้ลายปักมีความโดดเด่น

การรวบรวมลายผ้าปักอาข่าให้เป็นหมวดหมู่สรุปได้ว่า ลวดลายผ้าปักอาข่าสามารถแบ่งหมวดหมู่ ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มลายพื้นฐาน เป็นลวดลายสำหรับผู้ที่เริ่มต้นปัก 2) กลุ่มลายดั้งเดิม เป็นลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผ้าปักอาข่าและหาได้ยาก และ 3) กลุ่มลายประยุกต์ เป็นลวดลายที่ปักขึ้นมาใหม่ มีลวดลายตามสมัยนิยม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

ทางชุมชนมีความต้องการที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมชนเผ่า เช่น ศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่า ดังนั้นควรมีหน่วยงานจากภาครัฐให้ความช่วยเหลือเข้าไปอย่างต่อเนื่อง

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

2. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญด้านการช่วยเหลืออย่างจริงจัง เช่น การจัดอบรมด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าชนเผ่า จัดตั้งวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนการฝึกอบรมต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านอาข่า ห้วยโป่งตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. ข้อเสนอแนะต่อนักวิชาการ

- นักวิชาการและนักวิจัยควรนำงานวิจัยไปพัฒนาต่อเนืองอย่างเป็นระบบ และบูรณาการการใช้การเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม. (2543). *ผ้าชาวเขา*. กรุงเทพฯ : บริษัท رأไทยเพรส จำกัด

กองบรรณาธิการและสำนักนกรมตกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2555). **9 สิ่งควรรู้กับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม**. วารสารวัฒนธรรม ฉบับที่ 51, 3 (ต.ค. – ธ.ค. 55).

ชีสแมน แน่นหนา. (2533). *ผ้าปักชาวเขาเผ่าอาข่า*. กรุงเทพฯ : แชนด์เมต เชียงใหม่.

เบญจวรรณ วงศ์คำ (2546). *อาข่า พิธีกรรม ความเชื่อ ความจริง และความงาม “อาข่า”* กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พัชรา ตันติประภา และคณะ. (2550). *การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นและการตลาดในพื้นที่โครงการหลวง :กรณีศึกษาหัตถกรรมผ้ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่า*. สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน).

มาลีสา มอโปีะกุ. (2558). *ผ้าปักอาข่า*. การสัมภาษณ์. 4 มีนาคม 2558

มูลนิธิกระจกเงา. (2557). *ลักษณะการแต่งกายของชนเผ่าอาข่า*. สืบค้นวันที่ 27 กันยายน, 2557, <http://akha.hilltribe.org/thai/>

วิมลสิริ เบียงกา. (2556) *การศึกษาความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อรูปแบบเสื้อผ้าชุดลำลองสตรีที่ตัดเย็บโดยใช้ผ้าปักชาวเขาเผ่าอาข่า*.

วิทยาศาสตร์บัณฑิต (ผ้าและเครื่องแต่งกาย) คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). *การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม : แนวทางศึกษา วิเคราะห์และวางแผน*. ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

หล่อโซ้ว อาซ่อง. (2558). *ลวดลายผ้าปักอาข่า*. การสัมภาษณ์. 8 เมษายน 2558”

อุทัย ปัญญาโกณู. (2547). *การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมอาข่า*. สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.